

3. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
4. *Иванова И. П., Бурлакова В. В., Почепцов Г. Г.* Теоретическая грамматика современного английского языка. – М. : Высшая школа, 1981. – 285 с.
5. *Кулик Б. М.* Курс сучасної української літературної мови. Частина II. Синтаксис. – К. : Радянська школа, 1961. – 287 с.
6. *Каушанская В. Л.* Грамматика английского языка / В. Л. Каушанская, Р. Л. Ковнер, О. Н. Кожевникова, Е. В. Прокофьева и др. – 5-е изд. – М. : Айрис-пресс, 2008. – 384 с.
7. *Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J.* A Comprehensive Grammar of the English Language. – London and New York : Longman, 1985. – 1779 p.
8. *Корунець І. В.* Теорія і практика перекладу. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 448 с.

Бражник Н. В. Конструктивный сравнительный анализ сложных предложений в англоязычных и украиноязычных интернет-блогах.

Статья исследует количественное распределение типов сложных предложений в интернет-блогах, написанных на английском и украинском языках. Проводится сопоставительный анализ существующих конструктивных типологий сложных предложений; особое внимание уделяется проблеме классификации английских предложений с безличными формами глагола и их украинских семантических аналогов.

Ключевые слова: конструктивно-сопоставительный анализ, сложные предложения, безличные формы глагола, интернет-блоги.

Brazhnyk N. V. Constructive comparative analysis of multiple sentences in the English language and Ukrainian language weblogs.

The article researches the quantitative distribution of the types of multiple sentences in weblogs written in English and Ukrainian. It draws a comparison between the existing constructive typologies of multiple sentences; a special emphasis falls on the problem of classification of English sentences with non-finite verb forms and their Ukrainian counterparts.

Keywords: constructive analysis, comparative analysis, multiple sentences, non-finite verb forms, weblogs.

Бундюк О. В.
Донбаський державний педагогічний університет

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПАРАДИГМАТИКИ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

Стаття присвячена аналізу вживання поняття парадигма простого речення в лінгвістичних працях учених ХХ ст. – початку ХХІ ст.

Ключові слова: парадигма, внутрішньомодельні перетворення, міжмодельні трансформації, актуалізаційна парадигма, дериваційна парадигма, синтаксичне поле.

Поняття синтагматичних та парадигматичних відношень серед лінгвістичних одиниць давно увійшло до наукового вжитку. Згідно з О. О. Реформатським, “парадигматичні відношення є прямим наслідком системності мови, синтагматичні ж відношення пов’язані з лінійністю мовлення...” [9, с. 250]. Мовні одиниці, які закономірно замінюють одна одну, утворюють парадигму. Парадигматичні відношення для одиниць різних рівнів мови визначаються по-різному, можуть мати як широке, так і вузьке значення, відповідно і цей термін набуває різного змісту. Причому, чим вищий ранг аналізованої одиниці, тим важче дається її визначення.

Поняття синтаксичної парадигматики відноситься до порівняно нових лінгвістичних понять. Упровадження його в апарат лінгвістичного дослідження визвано необхідністю системного вивчення синтаксису, а також необхідністю представити синтаксичний рівень мови як систему одиниць [14, с. 70]. Висновки досліджень з парадигматики фонології, морфології та словотворення були вжиті й до парадигматики речень, які є одиницями синтаксичного рівня мови.

Застосування парадигматичного аналізу до основної одиниці синтаксису – речення – стало логічним продовженням ідеї можливості та необхідності поєднувати синтагматичні та парадигматичні відношення і послужило додатковим інструментом у вивченні синтаксичної системи мови. Свій вклад у розвиток теорії синтаксичної парадигми внесли такі вчені, як Д. Уорт, П. Адамець, Т. П. Ломтев, Є. О. Седельніков, Н. Ю. Шведова, В. А. Белошапкова, О. В. Падучева, М. В. Всеволодова та ін.

Однак у питанні про парадигму в синтаксисі серед лінгвістів немає одностайності. Існує велика кількість точок зору з приводу того, яке коло явищ охоплює поняття синтаксичної парадигми і який склад категорій, парадигматично значущих для речення. Н. М. Матвєєва у своїй роботі відмітила, що у сучасній лінгвістиці немає єдиного визначення синтаксичної парадигми, не ясно, на підставі якого критерію вона виділяється, які структури являються її членами, які відношення об'єднують одиниці синтаксичної парадигми, де її межі [12, с. 21].

Незважаючи на досить велике коло теоретичних праць, присвячених питанню синтаксичної парадигматики, недостатньо саме лінгвістично-історичних праць, де було б висвітлено еволюцію поглядів учених на це явище, особливості вживання та трактування терміна *парадигма простого речення* різними мовознавчими студіями в ХХ ст. – на початку ХХІ ст. Хоча, на нашу думку, проведення такого лінгвістично-історичного дослідження видається актуальним.

Мета пропонованої нами статті – розкриття генезису й еволюції поглядів мовознавців ХХ ст. – початку ХХІ ст. на парадигму речення, розкриття розбіжностей у трактуванні цього феномена в лінгвістично-історичному аспекті, виявлення внеску лінгвістів у розробку питань синтаксичної парадигми простого речення. Досягнення поставленої мети видається можливим за умов розв'язання таких **завдань**: 1) розкрити специфіку визначення терміну *парадигма простого речення* у твердженнях лінгвістів ХХ ст. – початку ХХІ ст.; 2) означити пріоритетні напрямки подальшого вивчення явища *парадигматики* мовознавстві.

Основним об'єктом синтаксичної парадигми є речення. Тому синтаксична парадигма в основному розглядається як система правил про реалізацію речень за певним структурним типом, а також вона служить для взаємовідношень між структурними типами речень [5, с. 103].

Усі вчені визнають речення основною одиницею синтаксичної парадигми, але думки вчених неідентичні з приводу того, саме які ознаки речення будуть являтися основними критеріями синтаксичної парадигми.

Так, В. Г. Адмоні вважав, що основним критерієм парадигми речення є типова система, яка охоплює змістовні та граматичні (композиційні) аспекти речення [2, с. 3]. На думку В. І. Кодухова, синтаксична парадигма має два види: 1) варіантність структурної схеми речення; 2) типи речень, виділених за певними підставами [6, с. 9]. Представники Празької школи, зокрема П. Адамець, вважали, що існують

парадигматичні ряди в межах однієї моделі (внутрішні трансформації) і парадигматичні ряди, що включають трансформовані синтаксичні моделі (міжмодельні трансформації). У трактуванні Празької школи синтаксична парадигма – це складна, ієрархічно впорядкована структура, для якої ядерне речення є вихідна форма, а парадигму складають всі трансформи, модифікації і варіанти [1, с. 76-80].

Інший погляд на парадигму речення (вузьке розуміння парадигматики) представлений у роботах Н. Ю. Шведової та Є. О. Седельнікова. Н. Ю. Шведова розглядає синтаксичну парадигму як сукупність усіх регулярно існуючих в системі мови видозмін речення, пов'язаних з вираженням категорій об'єктивної модальності і синтаксичного часу та реалізованих вказаними засобами. Говорячи словами автора “парадигмою речення є система його форм” [13, с. 10]. Для Н. Ю. Шведової головним показником є предикативність речення як його головне значення (комплекс модально-часових значень), на цій основі вона й будує свою парадигму, причому вся система форм речення, що виражає його предикативність, являється парадигмою цього речення [15, с. 9-10]. Згідно Є. О. Седельнікову речення – член кількох парадигматичних рядів. Підставою для входження в ряд є формальні видозміни структури речення за часом, модальністю, особою, числом, родом та видом повідомлень. Учений вважав, що в мовленні домінують синтагматичні відношення, що є наслідком лінійності мовлення, протяжністю у часі (усне мовлення) або у часі та просторі (письмове мовлення). “Оскільки мовлення завжди лінійне, у ньому не можуть мати місце асоціативні відношення. А в мові можуть бути (як в системі лінгвістичних одиниць) і синтагматичні і асоціативно-парадигматичні відношення” [10, с. 73]. Є. О. Седельніков запропонував парадигму форм речення за аналогією з парадигмою форм слова та приділяв основну увагу внутрішньомодельним перетворенням, чітко відмежовуючи їх від міжмодельних. З поняттям парадигми пов'язуються тільки внутрішньомодельні перетворення; незмінність структури речення – обов'язкова умова об'єднання кількох речень в парадигму (*Я пишу, Ти пишеш, Він пише*) [10, с. 70].

В кінці 60-х – 70-ті роки ХХ ст. І. П. Распопов та Т. П. Ломтєв розвинули поняття синтаксичної парадигми речення як системи міжмодельних перетворень. У визначенні парадигми важливою є зміна граматичної структури речення при тотожності ситуації (*Хтось постукав у двері. – У двері постукали*). Парадигма комунікативного синтаксису, вважає І. П. Распопов, це система видозмін, пов'язаних зі зміною цільового призначення речення (розповідне, питальне, спонукальне) і з розгортанням його комунікативної перспективи; вона пов'язана з єдністю пропозиції речення та не обмежується внутрішньомодельними перетвореннями [8, с. 7].

Синтаксична деривація, дериваційна парадигма речення, висунута В. А. Белошапковою та Т. В. Шмельовою відноситься до широкого розуміння синтаксичної парадигми. Система регулярних реалізацій В. А. Белошапкової [11, с. 752-763] включає і системні видозміни, не пов'язані з вираженням предикативності, вона звертається до смислової організації речення. У руслі дериваційного синтаксису виникло принципово нове поняття дериваційної парадигми, яка об'єднує речення, що співвідносяться як вихідне та похідне. Похідна конструкція відрізняється від вихідної ускладненням смислу та зміною форми. Обов'язковою вимогою для речень, що складають дериваційну парадигму є єдність пропозиції, конкретної ситуації дійсності. Поняття регулярності у В. А. Белошапкової перекликається з думкою представників

Празької школи про те, що перехід від одного типу речення до іншого можна здійснити за строго визначеними правилами. Під час утворення таких речень зберігається без зміни увесь їх об'єктивний зміст, але в значення вносяться, збагачуючи його, деякі додаткові відтінки. Структурна схема “допускає певне варіювання, яке супроводжується деякими змінами смислу речення або експресивно-стилістичного забарвлення” [11, с. 744]. Але варто відрізнити міжсхемні парадигматичні співвідношення дериваційного типу від синонімічних відношень між реченнями, що побудовані за різними структурними схемами: “У синонімічному ряді не виділяється вихідної (семантично більш простої) та похідної (семантично більш складної) конструкції” [11, с. 763].

Спираючись на семантичний підхід до синтаксису, Г. О. Золотова запропонувала концепцію синтаксичного поля речення. “Синтаксичне поле речення – це система, що об'єднує навколо вихідної структури речення її регулярні граматичні та структурно-семантичні модифікації і синонімічні перетворення” [4, с. 201]. Для виявлення причин різного поведіння у синтаксичному полі формально тотожних структур необхідно розглядати смислове улаштування речення. Синтаксичне поле речення може більш повно подати парадигму і реально показати етапи формування речення.

Виходячи з широкого розуміння парадигми речення, можна виділити три її види: синтаксичну, актуалізаційну та трансформаційну. Трансформаційна концепція синтаксичної парадигми заснована на понятті трансформаційних відношень між різними синтаксичними конструкціями речення. Під трансформацією розуміють акт перетворення однієї синтаксичної структури речення в іншу при збереженні лексичного складу та вихідної (ядерної, базисної) і похідної структур. Синтаксична парадигма в трансформаційній концепції синтаксису розуміється, таким чином, як ряд співвідносних синтаксичних конструкцій речення, інваріантних за змістом і різних за граматичною формою [14, с. 72].

Трансформаційні речення не безсистемні, як відмічає М. В. Всеволодова [3, с. 214]. Перетворення речень можуть мати внутрішньомодельний характер, пов'язаний зі зміною особи або модальності, та міжмодельний характер, пов'язаний зі зміною моделі речення:

1) внутрішньомодельні перетворення – модифікації – у своїй сукупності утворюють *синтаксичне поле*, або *синтаксичну парадигму речення*;

2) у міжмодельних перетвореннях зміна порядку словоформ може привести до необхідності зміни форми одного з компонентів, а інколи інтонаційного малюнка речення (*Вчені виділяють нову речовину за допомогою хімічних реакцій – Для виділення нової речовини використовують хімічні реакції*). Такі актуалізаційні модифікації складають *актуалізаційну парадигму речення*;

3) до міжмодельних перетворень відносяться і *перефразування*, тобто часткова або повна зміна моделі речення, яке також залежить від комунікативної мети мовця. До перефразувань можна віднести зміну форми імен деяких учасників при збереженні основної моделі речення, появу зв'язкових варіантів; використання описового предикату; конвертування, тобто зміну напряму відношень; вибір іншої моделі речення, яка виражає інші відношення [3, с. 429]. Такі перефразування складають

інтерпретаційну (або трансформаційну) парадигму речень, які оформлюють подачу речення та відносяться до комунікативних механізмів.

Синонімічні перефразування потрібні для того, щоб “висловити оптимальним чином даний зміст та різного роду акценти, контрасти, змінювані фокусування та ін.” [7, с. 111]. Речення, що входять до однієї інтерпретаційної парадигми, служать для вирішення певних комунікативних задач, для різного ракурсу подачі події, пропозиції.

Різноманіття способів уживання парадигматичного аналізу до синтаксичних явищ і поглядів на те, що ж таке парадигма в синтаксисі обумовлює актуальність дослідження. Подальше вивчення явища синтаксичної парадигматики речення є дуже перспективним з точки зору теоретичного синтаксису, так як на ній певною мірою базується системність опису синтаксичної будови мови.

Л і т е р а т у р а :

1. *Адамец П.* К вопросу о синтаксической парадигматике // *Československá rusistica*. – 1966. – № 2. – С. 76–80.
2. *Адмони В. Г.* Аспекты предложения в системе типов предложения // Теоретические проблемы синтаксиса современных индоевропейских языков. Тезисы докладов. – Л., 1971. – С. 3.
3. *Всеволодова М. В.* Теория функционально-коммуникативного синтаксиса. – М., 2000. – 502 с.
4. *Золотова Г. А.* Очерк функционального синтаксиса русского языка. – М., 1973. – 351 с.
5. *Касевич В. Б.* Элементы общей лингвистики. – М. : Наука, 1977. – 177 с.
6. *Кодухов В. И.* Предложение как структурная и коммуникативная единица // Теоретические проблемы синтаксиса современных индоевропейских языков. Тезисы докладов. – Л., 1971. – С. 9.
7. *Падучева Е. В.* Высказывание и его соотносительность с действительностью. – М., 1985. – 272 с.
8. *Распопов И. П.* Несколько замечаний о синтаксической парадигматике // Вопросы языкознания. – 1969. – № 4.
9. *Реформатский А. А.* Введение в языковедение / под ред. В. А. Виноградова. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 536 с.
10. *Седельников Е. А.* Структура простого предложения с точки зрения синтагматических и парадигматических отношений // Филологические науки. – 1961. – № 3. – С. 66-77.
11. Современный русский язык : учебное пособие для филол. спец. высших учебных заведений / под ред. В. А. Белошапковой. – 3-е изд. – М., 1997. – 800 с.
12. Структурный синтаксис английского языка : пособие по теоретической грамматике / под ред. Л. Л. Иофик, Н. Н. Матвеевой. – ЛГУ, 1972. – 176 с.
13. *Шведова Н. Ю.* Парадигматика простого предложения в современном русском языке: (Опыт типологии) // Русский язык. Грамматические исследования. – М. : Наука, 1967. – С. 3-77
14. *Шутова Е. И.* Вопросы теории синтаксиса. – М. : Наука, 1984. – 264 с.
15. Русская грамматика / под ред. Н. Ю. Шведовой. – Т. 2. Синтаксис. – М. : Наука, 1982. – 709 с.

Бундюк Е. В. Некоторые вопросы парадигматики простого предложения.

Статья посвящена анализу употребления понятия парадигма простого предложения в лингвистических работах ученых XX в. – начала XXI в.

Ключевые слова: парадигма, внутримодельные преобразования, межмодельные трансформации, актуализационная парадигма, деривационная парадигма, синтаксическое поле.

Bundiuk O. V. Some issues on the simple sentence paradigm.

The article deals with the analysis of term simple sentence paradigm in linguistic studies of XXth century – the turn of XXIst century.

Keywords: paradigm, inside-model transformations, intermodal transformations, actualizational paradigm, derivative paradigm, syntactic field.